

Zastúpenie žien v politike a rodové kvóty (komparatívna recenzia)¹

Slovensko patrí medzi krajiny, v ktorých dodnes veľká časť populácie preferuje rôzne rodové stereotypy. To sa nevyhnutne prejavuje vo všetkých sférach spoločenského života, politiku nevynímajúc. Vo vyspelých demokraciách sa však zvyčajne možno stretnúť s tým, že sa na rodové záležitosti prihliada, a to tak, aby nevznikali pochybnosti o rovnosti. Typickým príkladom je zostavovanie verejných rozpočtov, v rámci ktorého sa vo viacerých krajinách začal uplatňovať koncept rodovo citlivého rozpočtovania (*gender sensitive budgeting*). Jedným z jeho základných determinantov je pritom primerané zastúpenie žien v orgánoch verejnej moci.

Pokiaľ ide o orgány miestnej samosprávy na Slovensku, ženy v zastupiteľských i exekutívnych funkciách neboli ničím nezvyčajným. Platí to najmä o zastupiteľstvách či o pozíciách starostiek na vidieku alebo v menších mestách. Primátorské voľby vo veľkých mestách však boli dlhodobo výlučne mužskou arénou. K zmene došlo v roku 2014, keď primátorský post v meste Prešov získala Andrea Turčanová, ktorá ho úspešne obhájila aj vo voľbách v roku 2018. Veľmi podobnú situáciu bolo možné zaznamenať aj pri predsedníckych voľbách na úrovni slovenských samosprávnych krajov, kde v prvých štyroch voľbách (2001, 2005, 2009 a 2013) neuspela žiadna žena. Prvou predsedníčkou samosprávneho kraja sa tak stala až Erika Jurinová, ktorá uspela v Žilinskom samosprávnom kraji v predsedníckych voľbách tohto kraja v roku 2017. Ak sa zameriame na národnú úroveň, retrospektívny pohľad nám ponúkne podobný obrázok. Zastúpenie žien v slovenskom parlamente bolo v posledných troch desaťročiach nižšie, než bol priemer v krajinách EÚ, a účasť žien vo vláde SR bola hneď v niekoľkých funkčných obdobiach skôr výnimočná. Napríklad v ministerskom zbore vlády SR vymenovanej v roku 2006 bola iba jedna ministerka a k rovnakej situácii došlo pri menovaní vlády SR v roku 2012. V roku 2002 dokonca nebola vymenovaná ani jedna ministerka. V tomto kontexte sa ako veľké pozitívum javí to, že v roku 2010 sa prvou ženou v pozícii predsedníčky vlády SR stala Iveta Radičová. Post hlavy štátu, teda prezidentky SR, obsadila ako prvá žena Zuzana Čaputová a stalo sa tak až v roku 2019. Prezidentka SR hneď po svojom nástupe získala sympatie domácej i medzinárodnej verejnosti a veľmi rýchlo sa prepracovala i do vedúcej pozície v rebríčku najdôveryhodnejších politikov na Slovensku.

Tieto údaje naznačujú, že primerané zastúpenie žien vo vysokých politických funkciách, ktoré sú spájané s vysokou mierou prestíže i veľkým rozsahom kompetencií, nie je na Slovensku doteraz brané ako samozrejmosť. Na druhej strane máme na Slovensku príklady politicky veľmi úspešných žien. Ako je teda na tom Slovensko v porovnaní s bližším i vzdialenejším zahraničím? Časť odpovedí je možné nájsť v dvoch publikáciách, ktoré boli vydané v roku 2020, a ktorým je venovaná táto komparatívna recenzia. Prvá z týchto publikácií (*Women, policy,*

¹ Táto recenzia je súčasťou opisu aktuálneho stavu poznania v oblasti inovácií vo verejnom rozpočtovaní, ktorý je spracovaný na účely výskumného projektu APVV-19-0108: Inovácie v rozpočtovaní miestnych samospráv na Slovensku.

and political leadership: regional perspectives) editovali Christian Echle a Megha Sarmah a v Singapore ju vydala Nadácia Konrada Adenauera. Druhá z týchto publikácií (*Gender Quotas in the Post-Communist World: Voice of the Parliamentarians*) bola editovaná autorskou dvojicou Joshua K. Dubrow a Adrianna Zabrzewska a vydalo ju Vydavateľstvo IFiS PAN vo Varšave.

Christian Echle – Megha Sarmah (eds.): Women, Policy, and Political Leadership: Regional Perspectives

Singapore 2020, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2. vyd. 198 s. ISBN 978-981-14-7126-1

Vydavateľ publikácie Nadácia Konrada Adenauera, dáva tušiť, že jej cieľom nie je striktné vedecké skúmanie vybraných fenoménov a jej obsah to potvrdzuje. Už v Predslove Ch. Echle vyjadruje nádej, že obsah publikácie osloví všetky politicky aktívne ženy. Skôr, než pristúpim k opisu a konkrétnejšiemu hodnoteniu tejto publikácie, môžem konštatovať, že jej obsah zaujme oveľa heterogénnejšiu a početnejšiu skupinu čitateľov.

Z obsahového hľadiska sú najhodnotnejšie tri časti knihy, a to jej *Úvod* obsahujúci dve samostatné kapitoly, ďalej *Prehľad*, ktorý obsahuje tri graficky zrozumiteľné „prílohy“ plné zaujímavých údajov, a tiež časť *Regionálne perspektívy* obsahujúca jedenásť kapitol zameraných na zastúpenie a postavenie žien v politike v rôznych regiónoch celého sveta. Tieto tri časti v závere dopĺňa ešte súbor krátkych, no prehľadných medailónov, vďaka ktorým sa čitatelia môžu bližšie oboznámiť s autorským kolektívom.

Úplne prvá kapitola (*Reviewing Political Patriarchy and Women's Political Mainstreaming in Asia – Breaking Barriers, Fighting Blind Spots, Carving Opportunities*) je písaná jasne normatívnym štýlom. Jej autorka Andrea Fleschenberg hneď na začiatku uvádza, že Ázia predstavuje nielen zaujímavé, ale i vnútorne rôznorodé laboratórium pre rodovo citlivú tvorbu verejných politík i legislatívu. Autorka preukazuje v tejto kapitole znalosť zastúpenia a postavenia žien naprieč ázijským kontinentom, pričom svoje tvrdenia nezabúda ani teoreticky rámcovať. Následne A. Fleschenberg prezentuje a vysvetľuje existujúce bariéry, limity či výzvy stojace pred ženami, ktoré sa vo veľmi rozdielnych ázijských krajinách pokúšajú o vstup do politiky a pôsobenia v jej štruktúrach. Identifikované bariéry, limity a výzvy dokladuje, alebo ilustruje príkladmi, ktoré podáva pomerne zrozumiteľným spôsobom aj pre tých čitateľov, ktorí nie sú zorientovaní v ázijských politických a spoločenských reáliách. Kapitulu ukončuje úvahami o potrebných opatreniach, ktoré by mali zlepšiť mieru zastúpenia žien v politike, ale tiež aj účinnosť ich politického pôsobenia. Zdôrazňuje, že aj keď volebné kvóty majú mnohé pozitívne účinky, nie je možné spoliehať sa výhradne na tento nástroj a pri úvahách o zlepšovaní aktuálneho stavu je potrebné dovidieť ďalej.

Autorka druhej kapitoly (*Women in Politics*) patriacej do *Úvodu* Ella S. Prihantini vychádza z veľkého množstva teoretických i empirických prác a kladie si za

cieľ vytvoriť vhodný základ pre ďalšie časti tejto publikácie. Okrem zhrnutia pomerne bežných ideí venovaných postaveniu žien v politike a pri tvorbe verejných politik sa dostáva k účinkom politického líderstva žien. Práve v tejto časti ponúka vysoko aktuálne a empiricky podložené úvahy o pozitívnom vplyve žien pri boji s aktuálnou pandémiou. Odvoláva sa na početné výskumné iniciatívy, ktoré už boli v tejto oblasti rozbehnuté a nezabúda ani na ilustrovanie svojich tvrdení rôznymi príkladmi. V závere ešte venuje pozornosť možným stratégiám zvyšujúcim politický vplyv žien, pričom ako príklady uvádza rodové kvóty, využívanie flexibilných pracovných podmienok a podobne.

Časť *Prehľad* pozostáva z troch, na údaje bohatých „príloh“. Prvou je tabuľkovo spracované poradie všetkých krajín sveta obsahujúce percentuálne zastúpenie žien na parlamentnej úrovni (v krajinách s dvojkomorovými parlamentmi sa osobitne uvádzajú údaje pre obe komory). Nechýbajú tu ani údaje o nateraz posledných parlamentných voľbách (údaje za Slovensko sú z parlamentných volieb konaných v roku 2020), ani údaje o počtoch zvolených poslancov a poslankyň. Údaje sú zhrnuté aj do regionálnych klastrov a nemenej zaujímavý je aj globálny pohľad, ktorý nie je pre Slovensko veľmi lichotivý. Druhou „prílohou“ je grafické spracovanie indexu globálneho rodového rozdielu a tretia „príloha“ pozostáva z dvoch informačne bohatých grafov prezentujúcich zastúpenie žien na parlamentnej úrovni v 30 vybraných krajinách a časovú os s rozhodujúcimi momentmi z hľadiska úspechov žien vo vysokej politike.

Obsahovo najrozmanitejšou časťou je rozhodne časť *Regionálne perspektívy*. Ako už bolo uvedené, obsahuje jedenásť samostatných kapitol, ktoré síce nemajú úplne jednotnú štruktúru, no z hľadiska ponúkaných informácií i z hľadiska svojho zamerania sú porovnateľné: *Yolanda Sadie* sa venuje vývoju a aktuálnemu stavu v Afrike *African Women in Political Decision-Making – “A Voice that Still Remains a Whisper”*, *Jennifer M. Piscopo* zameriava svoju pozornosť na oblasť Latinskej Ameriky *Women in Politics in Latin America* a severoamerickým podmienkam sa vo svojej kapitole *Women in Political Office in North America* venuje *Farida Jalalzai*. Pokiaľ ide o Áziu, *Young-Im Lee* prezentuje situáciu i nedávny vývoj v severovýchodnej Ázii *Women in Politics in Northeast Asia: South Korea, Taiwan, and Japan*, *Mallarika Sinha Roy* ponúka pohľad na južnú Áziu *Women and Political Leadership in South Asia* a *Bridget Welsh* rovnaké fenomény sleduje v krajinách juhovýchodnej Ázie *Worrying Flattening Curve: Women’s Political Participation in Southeast Asia*. V ďalších kapitolách *Elisabeth Porter* prezentuje aktuálny stav i vývoj v Austrálii *Women in Politics in Australia* a *Nicole George* ponúka pohľad na Pacifickú oblasť a Nový Zéland *Women in Politics: Pacific Islands and New Zealand*. Európskym pomerom je venovaná pozornosť v troch kapitolách. *Ekaterina R. Rashkova* a *Emilia Zankina* prezentujú situáciu a nedávny vývoj vo východnej Európe *Women in Politics in Eastern Europe: 30 Years After the Fall of the Berlin Wall*, *Lenita Freidenvall* prezentuje sledované fenomény na príklade severských krajín *Women’s Descriptive and Substantive Representation in Nordic Politics* a túto informačne vyčerpávajúcu časť uzatvárajú *Haley Norris* a

Mary Nugent so svojím pohľadom na zastúpenie a postavenie žien v politike v západoeurópskych krajinách *Women in Politics in Western Europe*. V jednotlivých kapitolách možno okrem veľkého množstva informácií naraziť na celý rad normatívne znejúcich odporúčaní či úvah o tom, ako možno zlepšiť existujúci stav v sledovaných regiónoch. Pre tvorcov verejných politík budú istotne zaujímavé aj vyjadrenia k už prijatým opatreniam.

Joshua K. Dubrow – Adrianna Zabrzewska, (eds.): Gender Quotas in the Post-Communist World: Voice of the Parliamentarians

Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2020, 291 s. ISBN 978-83-7683-184-8

V Predslove publikácie J. K. Dubrow a A. Zabrewska (2020) zdôrazňujú, že ide o zdrojovú publikáciu zameranú na rodové kvóty v podmienkach postkomunistických európskych krajín. Kniha je podľa autorského kolektívu zostavená tak, aby bola využiteľná nielen výskumníkmi, ale tiež tvorcami verejných politík i aktivistami v oblasti posilňovania rodovej rovnosti.

Za *Predslovom* nasledujú medailóny predstavujúce členov autorského kolektívu (Joshua K. Dubrow, Anna Sedysheva, Marcin Ślarzyński a Adrianna Zabrzewska). Každý z týchto členov je nejakým spôsobom spojený s Poľskou akadémiou vied, pričom z hľadiska skúseností ide o rôznorodý autorský kolektív. Vedúcu rolu v ňom plnia J. K. Dubrow a A. Zabrzewska a zároveň sú editormi tejto publikácie.

Títo autori v úvode *Introduction: Voice, Inequality, and Representation* vysvetľujú dôležitosť zdrojovej publikácie pre akademický svet, v ktorom je komunikačným jazykom angličtina. Ako zdôrazňujú, postkomunistický región ponúka mnoho zaujímavých fenoménov, ktoré je potrebné poznávať a konfrontovať s ďalšími viac či menej podobnými fenoménmi. Odmietajú ich ďalšie štúdium z dôvodu „výskumnej nezaujímavosti“ alebo z dôvodu ich dostatočného poznania je podľa autorov krátkozraké. Postkomunistické krajiny totiž nie sú nezaujímavým regiónom, zaslúžia si dôkladnú a kontinuálnu výskumnú pozornosť. Okrem toho autori predstavujú štruktúru tejto publikácie, jej obsah a možný význam pre čitateľov, ktorými môžu byť akademici, tvorcovia verejných politík i rôzni aktivisti.

J. K. Dubrow a A. Zabrzewska sú autormi prvej kapitoly *An Introduction to Gender Quotas in Europe*. Predstavujú tu základný teoretický rámec, ktorý sa vzťahuje k rodovým volebným kvótam, k ich typológii, bariéram i možným benefítom. Zároveň sa autori snažia poukázať na to, za akých okolností sú tieto kvóty účinné.

J. K. Dubrow v druhej kapitole *Women in the Parliaments of the Communist and Post-Communist World, 1945 – 2018* ponúka prehľad o zastúpení žien v postkomunistických krajinách od konca druhej svetovej vojny do roku 2018. Textovo ide o veľmi stručnú kapitolu, no informačne, ide naopak, o bohatú kapitolu. Na 26 grafoch autor demonštruje vývoj reprezentácie žien v parlamentoch krajín, ktoré patria do postkomunistického regiónu strednej a východnej Európy a postkomunistického regiónu strednej Ázie.

Autormi tretej kapitoly *Electoral Gender Quotas in Post-Communist Countries as of 2019* sú *Anna Sedysheva* a *Joshua K. Dubrow*. Jej obsahom je pomerne jednoducho štruktúrovaný prehľad o využívaní rodových volebných kvót v sledovaných krajinách. Tento prehľad umožňuje ľahkú orientáciu a autori nezabúdajú ani na cieľ, ktorý je obsiahnutý už v Predslove publikácie. Čitateľom ponúkajú veľký počet odkazov na zdroje, kde možno nájsť informácie k téme rodových kvót v podmienkach postkomunistických krajín.

Nasledujúce štyri kapitoly sú venované výhradne Poľsku. Prezentované sú argumenty, ktoré vo vzťahu k miere zastúpenia žien odznievali v Poľsku na parlamentnej úrovni v 90. rokoch minulého storočia *Polish Parliamentary Arguments on Gender Descriptive Representation in the 1990s*, prepis parlamentnej debaty o rodových kvótach z roku 2010 (*Debate over Gender Quotas in Poland's Parliament in 2010*), prepis interview s profesorkou sociológie práva *Małgorzatou Fuszara*, ktorá bola jednou z hlavných postáv legislatívneho zavedenia rodových volebných kvót v Poľsku *Interview with Professor Małgorzata Fuszara* a výsledky výskumu realizovaného medzi členmi poľského parlamentu v lete roku 2011 ktorý bol zameraný na zavedenie rodových kvót do zastupiteľských orgánov na všetkých politických úrovniach *Voice, Body, and Gender Quota Politics in Poland*.

Kapitoly venované Poľsku sú v závere publikácie doplnené o tri samostatné prílohy. Príloha A *POLPARL: Polish Parliamentary Surveys in 2005 and 2011* obsahuje podrobný opis výskumov, ktoré boli v dolnej komore poľského parlamentu (v Sejme) realizované v rokoch 2005 a 2011 a ktoré boli zamerané na zastúpenie žien na parlamentnej úrovni a na rodové kvóty. Pre predstavivosť je vhodné na tomto mieste uviesť, že kým výskum v roku 2005 sa realizoval len prostredníctvom elektronicky distribuovaných dotazníkov a návratnosť bola na úrovni 19 %, výskum realizovaný neskôr bol organizovaný kombinovane (dotazníky boli nielen elektronické, ale aj printové) a ich návratnosť dosiahla 28 %. V oboch prípadoch ide o podiel z celkového počtu 460 poslancov Sejmu. Prílohy B a C si vyžiadali existenciu samostatného úvodu pre tieto prílohy *Introduction to Appendices B and C*, v ktorom je predovšetkým vysvetlené rozdelenie parlamentných strán do rôznych politických skupín. V Prílohe B *Parliamentarian Opinions about Gender Quotas in 2005 and 2011* sú obsiahnuté vyjadrenia poslancov a poslankyň Sejmu, ktoré boli poskytnuté vo výskumoch v rokoch 2005 a 2011. Prvý z výskumov sa týkal postojov poslancov k určovaniu minimálnych podielov pri zastúpení žien v Sejme, neskorší výskum zisťoval priamo názory vtedajších poslancov Sejmu na tzv. ženské kvóty. Vyjadrenia poslancov i poslankyň sú triedené podľa ich príslušnosti k rôznym politickým skupinám. Príloha C *Parliamentarian opinions about Descriptive Representation in general in 2005* obsahuje argumenty poslancov vtedajšieho Sejmu pre a proti rovnocennému zastúpeniu žien v parlamente ako v základnom zastupiteľskom orgáne krajiny. Tieto argumenty sú triedené podľa politickej príslušnosti ich autorov a tiež podľa toho, či ich prezentovali poslanci alebo poslankyne.

Porovnané publikácie majú mnoho spoločného, no pri podrobnejšom pohľade sú zrejme aj ich odlišnosti. Predovšetkým predstavujú obe publikácie skvelé zdrojové dokumenty. Kým *Echle a Sarmah* (2020) ponúkajú globálne a vzhľadom na rozsah oboch publikácií aj menej detailné údaje, *Dubrow a Zabrzewska* (2020) ponúkajú regionálne limitované údaje, ktoré sú doplnené o mimoriadne detailné informácie týkajúce sa poľských podmienok. Z hľadiska kvality i kvantity ponúkaných údajov je zrejme, že všeobecnejší charakter a globálnejší rozsah údajov predurčuje publikáciu *Echle a Sarmah* (2020) k tomu, aby bola široko využívaná najmä odborníkmi pôsobiacimi v praxi pri tvorbe príslušných verejných politík, aktivistami a žurnalistami. Naopak, hĺbka a šírka detailov obsiahnutých v publikácii *Dubrow a Zabrzewska* (2020) ju priamo predurčujú na ich využívanie akademickou sférou (autori sami prezentujú zámer sprostredkovať tieto údaje predovšetkým anglicky hovoriacim akademikom).

Dubrow a Zabrzewska (2020) sa pridávajú svojho zámeru a ich štýl je informatívny. Niektoré časti majú analytickejší charakter, no napríklad normatívne časti s priamymi odporúčaniami absentujú. Naproti tomu *Echle a Sarmah* (2020) ponúkajú čitateľom informačne bohaté prehľady na aktuálny stav i na nedávny vývoj v rôznych regiónoch sveta a tiež mnoho odporúčaní a varovaní. V tomto kontexte má táto publikácia silný normatívny charakter. V istom zmysle slova môže byť dokonca vnímaná nielen ako zdroj poznatkov a skúseností, ale aj ako nepriama motivácia k aktivite v danej oblasti.

Nepochybujem o tom, že vybrané časti oboch publikácií môžu byť výbornými doplnkovými materiálmi či odporúčaným čítaním pre študentov spoločenských a humanitných odborov. Čerpať z nich však môžu aj spomínaní výskumníci, tvorcovia verejných politík, aktivisti či žurnalisti. Nahráva tomu aj jazyk oboch publikácií, ktorý je zrozumiteľný pre medzinárodné publikum, pričom autori aj vydavatelia od začiatku rátali s tým, že ich čitatelia nebudú iba z akademickej sféry.

Daniel Klimovský
Katedra politológie, FiF UK, Bratislava